

MARTIN FLOSMAN

PADRE A REBE

TRAUMATA
VÁLKY

VOJENŠTÍ DUCHOVNÍ
ČESKOSLOVENSKÉ
ZAHRANIČNÍ
ARMÁDY U TOBRUKU
A DUNKERQUE

E

EPOCHA

FRANK

MARTIN FLOSMAN

**PADRE
A REBE**

MA
A
A
A

LA
LA
LA

RE
RE
RE

Edice představuje nové pohledy na vojenské konflikty, jejichž traumatizující dopad lze sledovat i desítky let po jejich ukončení. Příběhy aktérů, svědků, obětí i zločinců zrcadlí hluboké společenské otřesy, které zejména Evropě přinesla válka. Odborně pojaté publikace se zabývají také každodenním životem „malých“ jednotlivců stížených válkou, a to na pozadí přelomových událostí starého kontinentu.

MARTIN FLOSMAN

PADRE A REBE

VOJENŠTÍ DUCHOVNÍ
ČESKOSLOVENSKÉ
ZAHRANIČNÍ ARMÁDY
U TOBRUKU A DUNKERQUE

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Martin Flosman, 2015
Cover © Karel Kárász, 2015
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, 2015

ISBN 978-80-7425-260-0

Obsah

Předmluva	11
Úvodem	15
STUDIJNÍ ČÁST	17
I. Duchovní služba v československé zahraniční armádě	18
1. československá divize ve Francii	21
Československé vojenské jednotky na Středním východě	42
Československá brigáda ve Velké Británii	55
Československá samostatná obrněná brigáda u Dunkerque	83
II. František Petružela	90
III. Hanuš Rebenwurzela – Rezek	118
EDIČNÍ ČÁST	149
I. Deník Františka Petružely	150
II. Deník Hanuše Rebenwurzela	201
Přílohy	268
Ediční poznámka	276
Prameny a literatura	282
Archivy	282
Literatura	283
Články a studie	284
Zdroje vyobrazení	285
Jmenný rejstřík	286

Motto

*J*e samozřejmé, že úlohou armády není a ani z principu nemůže být duchovní a morální obnova společnosti. Úloha armády v demokratickém státě spočívá v obraně svobody státní i občanské, v hájení základních hodnot, na nichž je demokracie postavena. Vojáci musí být tedy především občany, kteří si jsou vědomi mravního původu těchto hodnot. Skutečná svoboda totiž předpokládá sebevědomou, bohatě strukturovanou občanskou společnost a občana, vědomého si své zodpovědnosti a ochotného svou svobodu i bránit.

Ve vojsku však působí lidé, kteří jsou – ať již jsou to velitelé či řadoví vojáci – postiženi devastací morálních hodnot ve stejné míře jako celá společnost.

Církev jsou jedním z tradičních nositelů morálního poselství. Tato jejich úloha prostupuje celou společnost. Chtějí-li svému nároku dostát, nemohou církev vynechat ani armádu, která je její součástí. Ani ona není proto ušetřena obecných nešvarů, zneužívání moci, projevů rasizmu, národnostní i názorové intolerance, nedostatku citu. Budou-li představitelé církví spolu s ostatními schopni napomoci k odstranění těchto jevů, nebudou zbyteční. A budou samozřejmě ještě prospěšnější, budou-li navíc schopni naslouchat a pomoci při řešení nesčetných individuálních problémů a dilemat, které s sebou nese služba v armádě, tj. organismu budovaném přece jenom na základě odlišných principů, než běžná společnost civilní.

Doufám však, že lidská zodpovědnost s pomocí Boží způsobí, aby ve světě ubylo těch, kteří podléhají pokušení ohrožovat svobodu druhých se zbraní v ruce. Ve válkách totiž musí duchovní plnit povinnosti nepochybně smutnější.

Václav Havel

Předmluva

Jen z doslechu jsem o tobě slyšel,
teď však jsem tě spatřil vlastním okem
(Jób 42, 4)

Když se na mne kolega Martin Flosman obrátil s otázkou, zda bych nenapsal úvod k jeho knize o vojenských kaplanech v československém západním odboji za dob druhé světové války, zakusil jsem pocity více než smíšené. V první řadě jsem byl velmi poctěn a potěšen, že si na mne můj bývalý student z KTF UK v Praze po tolika letech s důvěrou vzpomněl. Zároveň na mne dolehla tíže obav, zda z tohoto úkolu dokážu vyjít se ctí, protože píšeme-li o vojácích, kteří nasazovali své životy a mnohdy o ně také přišli, není dovoleno cokoli předstírat a schovávat se za otrěpané patetické fráze. Stejně jako jejich život byl opravdový až po okraj, tak ten, kdo o nich píše, musí přestat být jen vnějším pozorovatelem a pokusit se o empatické porozumění jejich údělu. Nu a takové naprosto neakademické psaní se neobejde bez toho, že bychom na pomyslnou misku vah vložili celé své srdce. Podle mého soudu by si lidé, o nichž hovoří tato kniha, zaslouhovali, aby k jejich osudům s podobným laděním přistupovali i čtenáři následujících stránek. Když jsem knihu s velkým zájmem a taky pohnutím pročetl, dolehla na mne ještě větší tíže, neboť jsem si uvědomoval, že stojím před nesmírným tajemstvím oděným do propocené, zablácené a možná i potrhané uniformy strohého vojenského života v dobách nad pomyslení svízelných, v dobách, kdy se rozhodovalo o mé i naší přítomnosti.

Jak člověk stárne, zakouší, že minulost rozhodně není něco uzavřeného, za čím by se dala udělat pomyslná tlustá čára. Ano, o dějiny můžeme nedbat, můžeme na ně zapomínat, dokonce se někdy záměrně deformují, ale to neznamená, že by tím samým přestaly být hlubinou naší

přítomnosti a že by vytrvale nespoluutvářely naše osudy a výrazně tak neovlivňovaly osobnost každého z nás. Mělo by tudíž být pochopitelné, že je pro nás neskonale výhodnější, když tuto namnoze skrytou hlubinu přítomnosti uchopujeme s úctou, která je v posledku projevem naší sebeúcty, když jsme ochotni se s mnohým z toho minulého vyrovnávat, zpracovávat to, nechávat se tím poučit, oslovit a nikoli v poslední řadě rovněž inspirovat. Právě v tom spočívá skutečná moudrost, která dokáže zodpovědně otevírat dveře budoucnosti vycházející nejen z našeho teď, nýbrž i z našeho včera.

V útlých dětských letech pro mne byla druhá světová válka poměrně vzdálenou minulostí, i když jsem o ní slyšel snad každý den. Navíc ve mně s přibývajícími lety velmi záhy začal narůstat odpor k různým komunistickým režimem zneužívaným oslavám slavných vítězství. Pamatuji se však velmi dobře, jak hluboce na mne zapůsobil film „*Atentát*“. Náš tehdejší poctivý venkovský učitel s ještě prvorepublikovým puncem, jmenoval se Lukavský, po společné návštěvě kina odvážně celé třídě vykládal, že nebyl jenom východní odboj, ale také hrdinové, kteří bojovali na Západě. Je jasné, že zejména my kluci jsme se pak doma vyptávali, jak to tenkrát doopravdy bylo. No a já třeba viděl tatínka s orosenýma očima, když mi vzrušeně vypravoval o nespravedlnostech spáchaných komunistickým režimem na lidech ze západního odboje a hlavně na našich slavných letcích, kteří bojovali v Británii. Taky hned dodal, že se o tom nesmí mluvit. O nějaký rok později se cosi podobného opakovalo s vynikajícím filmem „*Nebeští jezdci*“, který vznikl v době, kdy se to rudým už notně vymykalo z rukou. Nebudu skrývat, že i dneska mi při sledování těchto i jiných filmů s obdobnou tematikou vyhrkávají slzy do očí jednak proto, že tomu všemu rozumím asi o něco víc než tenkrát jako chlapec, jednak proto, že to pro mne už vůbec není vzdálená, nýbrž spíše velmi blízká minulost. Každý jsme postižený svým povoláním, což platí i o mně, a tak se za ty kluky v uniformách jako katolický kněz spontánně přimlouvám u Hospodina, protože bych jim všem strašně moc přál, aby po těch hrůzách byli v nebi.

A možná právě tenhle vnitřní prožitek by mohl být pomyslnou vstupní branou k porozumění tomu, co je vlastně hlavním posláním vojenského

kaplana. Ano, vojna není kojná. Ovšem voják není pouze stroj, který se za velkého křiku dává do pomalého pohybu, jak říkával, či spíše vykřikoval s oblibou můj velitel v době základní vojenské služby, nýbrž taky člověk, který má srdce a svědomí, o něž je třeba mužně pečovat. Vzájemná solidarita těch, kdo jsou vystaveni těžkým válečným zkouškám, má nevyhnutelně také určitý duchovní rozměr. Tohle všechno vojenští kaplani dobře vědí. Vědí, že jsou znamením dobrotivé a chápavé Boží přítomnosti tam, kde se mnohým zdá, jako by Hospodin byl naprosto nepřítomný. Není snad povzdech: „*Kdyby byl Bůh, pak by tohle nemohl nikdy dopustit,*“ velmi častým ospravedlněním zatemnění víry v Něho a rovněž ve smysluplnost naší existence?

Křesťanští vojenští kaplani, podobně jako ti nemocniční, dobře vědí, že naplňují Ježíšovo slovo, abychom za druhými doopravdy šli (Mt 28, 19), a to zejména tam, kde bratři čelí největším obtížím. Vědí, že jsou služebníky Mistra, který přišel proto, abychom měli život v plnosti (Jan 10, 10b). Vědí, že jejich slovo má smysl jedině tehdy, když na sebe budou brát břemena těch, k nimž jsou poslání (Gal 6, 2), když budou nasazovat svůj život spolu s nimi. A to všechno se děje nevtíravě jako pokorná nabídka, neboť je nutno brát ohled na svobodu svědomí každého svěřeného. Po pravdě řečeno, židovský vojenský duchovní sice nebude hovořit o Ježíšovi, nicméně jeho služebné naladění se od toho křesťanského zase tak moc lišit nebude. Nu a právě díky tomuto postoji, který je tváří v tvář mystériu zla, utrpení, osamocení, frustrace, bolesti, nesmyslného umírání hluboce pokorný, pak může každý voják zakusit to, co v nejzazší propastnosti své trýzně prožívá pradávny i dnešní Jób, který říká Hospodinu: „*Jen z doslechu jsem o tobě slýchal, teď však jsem tě spatřil vlastním okem*“ (Jób 42, 4).

*Prof. Ctirad V. Pospíšil, Th.D.
vyučující teologie na KTF UK, HTF UK a CMTF UPOL*

Úvodem

Kniha *Padre a Rebe*, která se právě dostává čtenáři do rukou, je příspěvkem k dějinám vojenské duchovní služby, jíž bylo v našem prostředí věnováno dosud jen málo pozornosti. Přitom v letech 1918–1950 tvořila integrální součást československé armády, předtím i armády rakouské, a je tím také součástí našich vojenských, církevních a národních dějin.

Problematikou jsem se začal hlouběji zabývat od roku 1999, kdy jsem měl možnost seznámit se s pozůstalostí P. Hugo Vaníčka, v letech 1939–1945 jednoho z duchovních československé zahraniční armády, v té době nezpracovanou a téměř neznámou. V průběhu let jsem se k ní vrátil, a tak postupně odkrýval životní příběh tohoto pozoruhodného kněze. Výsledkem mého bádání byla diplomové práce z církevních dějin na téma *Mjr. Hugo Vaníček – portrét vojáka a kněze*, kterou jsem v roce 2009 obhájil na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V rámci své nynější pracovní a studijní činnosti se věnuji také dalším českým duchovním, kteří do roku 1950 působili jako vojenští kaplani v rakouské, československé meziválečné, zahraniční i poválečné armádě.

Základ předkládané publikace tvoří v její druhé části odborná edice autentických a dosud neznámých a nevyužitých dobových materiálů. Jsou jimi osobní deníky, které si vedli duchovní František Petružela a Hanuš Rezek přímo na frontě. Pro zasazení editovaných textů do náležitého dobového kontextu, hlubší seznámení s celou problematikou a orientaci v ní je první polovina knihy tvořena studijní částí.

V první části je nastíněna organizace a působení vojenské duchovní služby v letech 1939–1945, ale jsou zde také stručně představeny jednotlivé osobnosti a uvedeny základní informace o zahraničním odboji a o bojových akcích československých zahraničních jednotek. Na ni navazují podrobné životopisy obou hlavních aktérů. Ty seznamují čtenáře s životními osudy dvou vojenských duchovních a autorů editovaných deníků.

Z hlediska pracovního postupu byla při vzniku publikace aplikována metoda biografická, metoda induktivní a metoda přímá – kritika archivních pramenů. Základem druhé části byly logicky prameny osobní povahy. Snahou autora bylo údaje v nich obsažené ověřovat v jiných zdrojích, popřípadě je v připojených poznámkách doplnit nebo uvést do náležitých souvislostí. V první části našly své uplatnění také prameny institucionální povahy.

Celý text má na příkladu osudů konkrétních osob především ukázat poslání a úkoly vojenských duchovních, ale také jejich přínos a význam. Konali bohoslužby, slavili svátosti, distribuovali náboženské i jiné tiskoviny a vedli nejen duchovní rozhovory. Mladým mužům a všem vojákům bez rozdílu, kteří se ocitli mimo domov, někteří z nich často poprvé, pomáhali vyrovnávat se se steskem a vytvářeli jim jakýsi „*domov mimo domov*.“ Snažili se je zabavit v čase volna, pomáhali navazovat kontakty s místními komunitami a organizovali pomoc. Při pastoračních návštěvách rozdávali dárky, doručovali dopisy a snažili se je povzbudit. Během bojových akcí docházeli do předních postavení a navštěvovali mužstvo na stanovištích, neboť si uvědomovali, že strach vojáků o vlastní život roste s každým krokem k první linii.

Úmyslem a záměrem práce bylo nejen seznámit zájemce o vojenské dějiny s tímto dosud opomíjeným tématem, ale také splatit část dluhu, který máme vůči těmto duchovním a všem příslušníkům západního odboje a vzdát jim čest. Ta jim právem patří, přestože o ni se je snažil minulý režim připravit jen proto, že se v boji proti společnému nepříteli ocitli na „*nesprávné*“ světové straně.

Martin Flosman

Studijní část

I.

Duchovní služba v československé zahraniční armádě

Dvakrát v klíčových okamžicích světové historie i v dějinách naší země sehráli ve 20. století důležitou roli vojáci, kteří bojovali daleko za hranicemi své vlasti. V období první světové války se z krajanů žijících v zahraničí a ze zajatců rakousko-uherské armády začaly formovat čs. legie, které měly velký význam pro uznání nově se rodícího státu mocnostmi Dohody.

Po vypuknutí druhé světové války čs. zahraniční rezistence, která se podřídlila politickému vedení Edvarda Beneše, usilovala po zkušenostech z protirakouského odboje o mezinárodní uznání své exilové politické reprezentace a o vybudování vlastních vojenských jednotek na území spojenců v rámci protihitlerovské koalice. Do čs. zahraniční armády se hlásili, byli mobilizováni nebo přijímáni pomnichovští a pobřežnoví emigranti, političtí uprchlíci a rasově pronásledovaní, dále ti, které válka zastihla za hranicemi na studiích nebo za prací. Nechyběli ani krajané – starousedlíci. Ve svém středu měli duchovní otce, kteří jim pomáhali nést nesmírné břemeno války.

„Také katoličtí kněží, bohoslovci a řeholníci, tak jako ostatní, považovali za svou vlasteneckou povinnost přispět všemi svými silami k osvobození své vlasti. Byli to většinou ti, kteří působili nebo studovali v západních nebo koloniálních zemích, a i když to nebyla tak početná skupina, vykonala veliké množství dobré a poctivé práce. Všude, kde byli postaveni buď jako vojenští duchovní nebo řadoví vojáci, svým postojem dokázali, že vždy a všude jdou ruku v ruce s naším lidem, a to za všech okolností, jak v domácím odboji a koncentračních táborech, tak i ve vojenských útvarcích a na frontách. Proto tento jejich postoj v tak pohnutých dobách nesmí býti nikdy zapomenut.“¹

¹ Národní archiv Praha (dále NA Praha), fond ÚV SPB, k. Vzpomínky, Eduard

Přitom použije-li někdo v našem typicky českém prostředí sousloví „*polní kurát*“ či „*vojenský duchovní*“, většinou běžné populace se pravděpodobně vybaví feldkurát Katz ze známého Haškova románu. Byli však čeští vojenští duchovní skutečně takoví? Většina našich vojenských kaplanů se této literární karikatuře pravého kněžství i opravdového lidství nepodobala ani v nejmenším. Byli to stateční mužové a obětaví kněží, kteří dobře cítili, že vojáci se v čase světové války nacházejí v krajní životní situaci, v ohrožení života a často tváří v tvář smrti. Že v bojích proti nacistickému zlu a nenávisti jsou svědky nezměrných bolestí a utrpení, ať na jedné či na druhé straně.

Jejich prací nebylo věnovat se pouze pastoraci, tedy uvádět do souladu uspokojování náboženských potřeb vojenských osob se specifickým prostředím armády,² usnadnit tak vojákům plnění náboženských povinností v době služby a zajistit jim tím podmínky pro jejich náboženský život v rámci ozbrojených sil. Věděli dobře, že jejich posláním v době války je být nablízku všem vojákům bez ohledu na víru nebo vyznání, doprovázet je v mezních okamžicích jejich života radou, pomocí a útěchou a také se modlit a prosit za všechny, kteří v bojích nasazovali své životy a kteří jim byli svěření.

Mimo vlastní duchovní služby se často uplatnili také jako osvětoví důstojníci, redaktoři časopisů nebo vedoucí vojenských zátiší a pečovali tak o vojáky nejen v oblasti duchovní a mravní, ale také v širším smyslu kulturním, osvětovém a humánním. Přispívali tak k formování profilu čs. vojáka, k utužení jeho kázně, mravů a charakteru, družnosti a věrnosti k vlasti, k zodpovědnosti za vlastní rozhodnutí a úctě k životu, k odpovědnému plnění povinností, vzájemné solidaritě a pravému vlastenectví. Část jejich práce tvořila rovněž úřední agenda: vedení vojenských matrik a evidence válečných hrobů.

URBÁNEK, *Kronika o účasti katolíků organizovaných v Orle, katolickém skautu, studentstvu a jiných katolických organizacích v československém zahraničním boji za osvobození naší vlasti v letech 1939–1945*, inv. č. 2346-96.

² Srov. *Předpis pro duchovní službu A-X1-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, 1938.

Nad to často vypomáhali také jako pomocníci v administrativě u svých útvarů i vyšších velitelství, působili v pastorační krajanů a uprchlíků, jako katecheté a učitelé, nebo pracovali pro exilovou londýnskou vládu a jiné československé zahraniční úřady a organizace.

Účast na odboji v řadách čs. zahraniční armády totiž zvolilo i několik desítek duchovenských osob: kněží, řeholníků a bohoslovců. Mezi katolíky lze zaznamenat minimálně 18 kněží a 32 bohoslovců a řeholníků. Z nich nejméně sedm položilo svůj život za svobodu vlasti. Mezi protestanty jsou duchovní, studenti, učitelé. Najdeme zde židovské duchovní a činitele dalších vyznání.³

Byli to dobrovolníci, které zastihl začátek války v cizině na studiích nebo při práci v zahraničí. Bezprostředně po vypuknutí konfliktu se dali k dispozici čs. zahraničnímu odboji. A to i přesto, že si byli dobře vědomi, že jejich dobře míněné snahy budou často sklízet urážky a posměch, neboť zahraniční armáda byla budována v návaznosti na tradici prvorepublikové čs. armády, postavené v podstatě na materialistickém základě. Často jim chyběl základní vojenský výcvik, nemluvě o fyzické zdatnosti nebo odborné přípravě. Až na vzácné výjimky neabsolvovali ani vojenskou prezenční službu v meziválečné čs. armádě. Přesto se svého nového úkolu zhostili s maximálním nasazením, a to velmi úspěšně.

³ Pro potřeby této publikace je pod označením „vojenský duchovní“ chápáno celkem 14 osob, které působily v hodnostech důstojníků duchovní služby v čs. zahraniční armádě v letech 1939–1945. Do tohoto počtu není započítáno 11 katolických kněží z tzv. římské skupiny, kteří narukovali 14. srpna 1944, po osvobození Říma americkou armádou. Na uskutečnění vojensky bezpečného lodního konvoje do Británie k Náhradnímu tělesu čs. armády však čekali až do 19. února 1945 a nikdo z nich již nebyl nasazen na frontě. Absolvovali základní vojenský výcvik a kurz pomocného zdravotnictva. Ačkoli byli všichni jmenováni podporučíky duchovní služby a o nedělích a svátcích konali pravidelně bohoslužby po táborech a osvětové přednášky pro mužstvo, v následujícím textu je vojenskými duchovními vždy míněno pouze 14 polních kaplanů, kteří sloužili v letech 1939–1945 v důstojnických hodnostech u různých útvarů čs. pozemní armády nebo čs. perutí RAF. Není zde rovněž zahrnuta celá řada jiných, především řeholních bratří, seminaristů, židovských, protestantských a dalších studentů teologie a duchovních, kteří byli řadovými příslušníky čs. zahraniční armády, nebo důstojníky ustanovenými k jiné než duchovní službě.